

Леонтій Н. Г.

ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті автор систематизував доступний статистичний матеріал з міграції робочої сили в країнах ЄС, дослідив основні тенденції міграції робітників та фактори, що визначають ці тенденції. Також: проаналізовано параметри, що характеризують структуру іноземної робочої сили в країнах ЄС. З урахуванням результатів аналізу автором зроблено висновки щодо можливих проблем, пов'язаних із міграційними процесами трудових ресурсів у ЄС.

I. Постановка проблеми

(далі ЄС) привертає все більше уваги, оскільки

В останні роки явище географічної мобільності стали особливо помітними регіональні дисбаланси трудових ресурсів у Європейському Союзі у забезпеченні робочою силою та загострилася

проблема забезпеченості робочою силою ЄС у цілому. Наприклад, у Данії значною є питома вага робочої сили у працездатного населення (близько 80 % для населення віком від 15 до 64 років у 2002 р.) і досить стабільна динаміка наявності працездатного населення в економіці (прогноз - 101,4 % у 2008-2010 рр. та 100,6 % у 2020 р. порівняно з 2000 р.). Це свідчить про дуже високий рівень використання трудових ресурсів, а тому Данія не зможе забезпечити зростання кількості вітчизняної робочої сили протягом двох наступних десятиліть. З іншого боку, існує приклад Ірландії, де питома вага робочої сили у населення віком від 16 до 64 років становила лише 64,5 % у 2000 р., а прогноз зростання питомої ваги робочої сили у населення працездатного віку складає 111 % у 2010 році та 115 % у 2020 р. порівняно з 2000 р. Отже, якщо Ірландії вдасться забезпечити зростання працездатного населення на 1 % щороку, то в 2010 р. цей показник становитиме 72,1 %. Якщо ж темпи зростання показника питомої ваги робочої сили у населення становитимуть 2 % щороку, то в 2010 р. цей показник перевищуватиме 80 % (рівень 75-80 % вважається максимально можливим). У цілому ж для ЄС, якщо цей показник зростатиме на 1 % (2 %) щороку, він досягне рівня 68 % (75 %) у 2010 р. порівняно з 63 % у 2000 р. [1]. Проте вже зараз в економіках країн-членів ЄС існує дефіцит трудових ресурсів. Так, дослідження, проведене на замовлення Європейської комісії, виявило нестачу робітників у семи секторах економіки ЄС. Інше дослідження Німецького інституту з питань вивчення трудових ресурсів показало, що попит на іноземну робочу силу в Німеччині визначається переважно потребою в кваліфікованих робітниках, а не нестачею вітчизняних робочих ресурсів. З іншого боку, за висновками Асоціації працедавців Нідерландів, у країні близько 50 % незайнятих робочих місць — це місця працівників з низькою кваліфікацією [2].

Таким чином, очевидним є потенційний дисбаланс у забезпеченні робітниками різних частин ЄС. Зважаючи на це, ЄС буде змушений шукати методи підвищення продуктивності рідкісних трудових ресурсів або/і джерела залучення додаткової робочої сили. За висновками Організації економічного співробітництва та розвитку, висока мобільність трудових ресурсів може суттєво сприяти вирішенню проблеми нестачі та дисбалансу в забезпеченні економік робочою силою [2].

Питання мобільності трудових ресурсів у межах ЄС розглядається з трьох позицій. По-пер-

ше, вільний рух трудових ресурсів сприяє зростанню ефективності ринку робочої сили. По-друге, визнається доцільність міграції трудових ресурсів з метою формування у громадян різних національностей європейської ідентичності. По-третє, виходячи з правових норм ЄС, усі громадяни країн-членів ЄС повинні мати однаковий бездискримінаційний доступ до робочих місць у будь-якій іншій країні ЄС [3]. Таким чином, гарантується дотримання базових політичних і економічних прав громадян ЄС. Проте питання імміграції робітників з третіх країн є досить складним. Згідно з нормами ЄС, трудова імміграція з третіх країн може бути дозволена лише у тому разі, коли заповнення вільних робочих місць власними трудовими ресурсами або ресурсами інших країн-членів ЄС стане неможливим [4]. У цілому можна стверджувати, що у ЄС створено достатньо ефективне інституційне забезпечення міграційних процесів трудових ресурсів.

Зважаючи на виключну важливість трудової міграції для забезпечення сталого економічного та соціального розвитку країн ЄС, постає необхідність регулярного моніторингу та аналізу міграційних потоків трудових ресурсів у межах ЄС. Вивчення тенденцій та закономірностей транскордонної міграції робочої сили ЄС є необхідною передумовою для вироблення комплексної ефективної політики регулювання міграційних потоків з метою максимізації позитивних ефектів міжнародної мобільності трудових ресурсів.

II. Аналіз останніх публікацій

Дослідженню тенденцій міграції робочої сили в країнах ЄС почали приділяти особливу увагу наприкінці 1990-х років. Саме в цей період активізувалися міграційні процеси на території ЄС. Окрім того, стали доступними якісні статистичні дані щодо руху трудових мігрантів, що створило можливість кількісного аналізу міграційних потоків. На даний момент значна кількість досліджень на тему трудової міграції в ЄС проводиться на замовлення Європейської комісії та Організації економічного розвитку та співробітництва. Найбільш змістовні дослідження тенденцій та проблем трудової міграції в ЄС було проведено такими вченими, як J. Salt, J. P. Garçon, A. Loizillo, B. Ramamurthy, J. Clarke, S. Schmidt, P. Wickramasekara, J. Haskel, R. Holt, R. Winkelmann, S. Glover, V. Stinivasan. Серед вітчизняних вчених вивченням проблематики міжнародної міграції робочої сили займалися О. Вла-

сюк, І. Гнибіденко, С. Злупко, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, А. Мокій, С. Пирожков, А. Румянцев, Є. Савельєв, Л. Філіпенко. Проте їхні напрацювання лише частково охоплюють тематику міграції трудових ресурсів у ЄС.

Автором проаналізовано близько 20 статей та аналітичних матеріалів з питань трудової міграції в ЄС, серед яких: «Labor Market's in the 21st Century: Skills and Mobility Proceedings of a Joint United States and European Union Conference» [1]; «Trends in international migration», OECD Annual report [2]; J. Salt, J. Clarke, S. Schmidt «Patterns and trends in international migration in Western Europe» [5]; J. Salt «Current trends in international migration in Europe» [6]; «Employment in Europe», 2003 [7], J. P. Garçon, A. Loizillo «Changes and challenges: Europe and migration from 1950 to present» [8]; О. Малиновська «Проблеми зовнішньої трудової міграції в Україні» [14]. Але в них не достатньо повно та всебічно проаналізовано тенденції міграції робочої сили в ЄС та не представлено доволі систематизованих статистичних даних, що відображають ці тенденції.

III. Формулювання цілей статті

Мета даної статті - дослідити тенденції міграції робочої сили у країнах ЄС та фактори, що визначають ці тенденції. Для цього перш за все необхідно здійснити систематизацію доступних статистичних даних з міграції робочої сили у країнах ЄС, підготувати зведену таблицю, яка характеризує основні закономірності трудової міграції, та розрахувати необхідні показники. Далі за допомогою таблиці та додаткових статистичних матеріалів необхідно проаналізувати параметри, що характеризують структуру іноземної робочої сили. З урахуванням результатів аналізу автором будуть зроблені висновки щодо можливих проблем, пов'язаних з міграційними процесами трудових ресурсів у ЄС.

IV. Виклад основного матеріалу дослідження

Роль іноземної робочої сили в економіках країн ЄС є досить різною як у часовому, так і територіальному розрізі. З 1991 по 2000 рік спостерігалася тенденція зростання кількості іноземних робітників та їх частки у загальній кількості трудових ресурсів країн ЄС (табл. 1). В Італії протягом 1991-2000 рр. кількість трудових іммігрантів на ринку праці зросла на 565,4 тис. чол., у Великобританії - на 404 тис. чол., у Франції - на 71,6 тис. чол., а в Бельгії - на 83,2 тис. чол.

Найбільш помітним зростання частки робітників-іммігрантів у загальній кількості робочої сили є для економік Люксембургу (9,8 %), Італії (2,3 %) та Австрії (1,8 %). Стабільною залишається частка іноземної робочої сили у Франції, Нідерландах та Іспанії. Швеція на даний момент є єдиною країною ЄС, де відбувається абсолютне та відносно скорочення присутності іноземних трудових іммігрантів. Так, кількість іноземних робітників у Швеції скоротилася на 19 тис. чол. у 1991-2000 рр., а їх питома вага у робочій силі за цей період зменшилася на 0,3 %. Найбільш помітну роль іноземна робоча сила відіграє в економіках Люксембургу, де близько 57,3 % трудових ресурсів - це іммігранти; Австрії, де їх частка становить 10,5 %; Бельгії - 8,9 % та Німеччини - 8,8 %. До групи країн із низьким рівнем присутності трудових іммігрантів належать Фінляндія (1,5 % робочої сили - це іноземці), Іспанія (1,2 %) та Португалія (2,0 %).

Хоча статистичні дані свідчать, що в економіках ЄС працюють робітники з більшості країн світу, їх кількість переважно є дуже незначною. Як правило, у кожній країні серед іноземних робітників переважають представники певних національностей. Наприклад, у Німеччині доля турецьких робітників у загальній кількості трудових іммігрантів становить приблизно 36 %, у Бельгії італійських - 26 %, в Іспанії марокканських - 40 %, а у Франції португальці становлять 23 % іноземної робочої сили [5]. Щоб визначити, наскільки інтенсивно представлено певні національності у складі робочої сили країн-іммігрантів, можна скористатися показником концентрації. Він показує, яку частку займають три найбільші національні групи трудових мігрантів у загальній кількості робітників-іммігрантів країни. У таблиці 2 представлено розраховані показники концентрації (Q3) для країн ЄС. Для Люксембургу цей показник є найвищим. Французькі, бельгійські та португальські робітники становлять приблизно 74 % іноземної робочої сили цієї країни. Далі за рівнем концентрації трудових іммігрантів йдуть Німеччина, Австрія, Бельгія та Іспанія (три найбільші національні групи трудових іммігрантів тут становлять 53-54 % робочої сили). Найменшим цей показник є для Великобританії та Італії. У Великобританії три найбільш чисельні групи (ірландці, американці та індійці) становлять лише 28 %, а в Італії (албанці, філіппінці та марокканці) - 30 % від загальної кількості працівників-іммігрантів до цих країн. Значною мірою концентрацію або диверсифікацію

Таблиця 1. Кількість іноземних робітників у країнах ЄС (тис. чол.)

	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.
Австрія	277,2	295,9	304,6	316,5	325,2	328,0	326,3	327,1	333,6	345,6
% загальної робочої сили	8,7	9,1	9,3	9,7	9,9	10,0	9,9	9,9	10,0	10,5
Бельгія	303,0	325,6	342,1	354,9	362,1	368,0	377,4	390,7	386,2	–
% загальної робочої сили	7,4	7,8	8,1	8,4	8,5	8,6	8,8	8,8	8,9	–
Данія	71,2	74,0	77,7	80,3	83,8	88,0	93,9	98,3	96,3	96,8
% загальної робочої сили	2,4	2,6	2,7	2,9	3,0	3,1	3,3	3,4	3,4	3,4
Фінляндія	–	–	–	24,4	26,9	29,7	33,0	36,0	37,2	–
% загальної робочої сили	–	–	–	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	–
Франція	1506,0	1517,8	1541,5	1593,9	1573,3	1604,7	1569,8	1586,7	1593,8	1577,6
% загальної робочої сили	6,0	6,0	6,1	6,3	6,3	6,4	6,1	6,1	5,8	6,0
Німеччина	–	–	–	–	–	–	3575	–	3545	3546
% загальної робочої сили	–	–	–	–	–	–	8,9	–	8,8	8,8
Ірландія	39,3	40,4	37,3	34,5	42,1	52,4	51,7	53,3	57,7	63,9
% загальної робочої сили	2,9	3,0	2,7	2,5	2,9	3,5	3,4	3,3	3,4	3,7
Італія	285,3	296,8	304,8	307,1	332,2	580,6	539,6	614,6	747,6	850,7
% загальної кількості зайнятих	1,3	1,4	1,5	1,5	1,7	2,6	2,4	2,7	3,6	3,6
Люксембург	92,6	98,2	101,0	106,3	111,8	117,8	124,8	134,6	145,7	152,7
% загальної кількості зайнятих	47,5	49,2	49,7	51,0	52,4	53,8	55,1	57,7	57,3	57,3
Нідерланди	214,0	229,0	219,0	216,0	221,0	218,0	208,0	235,0		
% загальної кількості зайнятих	3,3	3,5	3,3	3,3	3,2	3,1	2,9	3,4		
Португалія	54,9	59,2	63,1	77,6	84,3	86,8	87,9	88,6	91,6	99,8
% загальної робочої сили	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	2,0
Іспанія	171,0	139,4	117,4	121,8	139,9	166,5	178,7	197,1	199,8	–
% загальної робочої сили	1,1	0,9	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	–
Швеція	241,0	233	221,1	213,0	220,0	218,0	220,0	219,0	222,0	222,0
% загальної робочої сили	5,3	5,3	5,1	5,0	5,1	5,1	5,2	5,1	5,1	5,0
Великобританія	828,0	902,0	862,0	864,0	862,0	865,0	949,0	1039,0	1005,0	1229,0
% загальної кількості зайнятих	3,0	3,6	3,4	3,4	3,4	3,3	3,6	3,9	3,7	4,4

Джерело: Trends in international migration (OECD).

іноземних трудових ресурсів можна пояснити поствоєнною міграційною політикою країн-реципієнтів робочої сили. Країни, які рано стали імпортерами робочої сили, мають більш концентрований склад трудових іммігрантів. У процесі набору іноземних робітників виробники встановлювали контакти з певними національними групами, і таким чином виникали мережі постачання робочої сили. Для прикладу, наявність великої кількості іммігрантів з Туреччини та колишньої Югославії у Німеччині та Австрії визначається налагодженими комунікаційними зв'язками в межах національних міграційних груп [6].

У 1999 році приблизно 2,7 млн громадян ЄС (1,8 % зайнятого населення) проживали та працювали в інших країнах-членах ЄС. Приблизно 13 % ірландських робітників, 8 % португальських, 7 % люксембурзьких працювало за кордоном в інших країнах ЄС. У таблиці 1 наведено частки робітників з ЄС у загальній кількості іноземної робочої сили деяких країн. Частка робітників-іммігрантів з країн ЄС варіюється від 20 % у Португалії до приблизно 93 % у Люксембурзі. До групи з найвищою питомою вагою трудових іммігрантів за походженням з країн ЄС належать, окрім Люксембургу, Бельгія та Ірландія. Висока

пропорція таких робітників у перших двох країнах пояснюється великою кількістю працівників бюрократичних структур ЄС, що розташовані на їхній території. У випадку Ірландії пояснення є привабливістю цієї країни для британських робітників. До групи з низькою часткою іммігрантів з країн ЄС належать Німеччина, Данія, Італія та Португалія, де їх частка становить 20-31 %. Така ситуація визначається інтенсивною імміграцією до цих країн робітників з-поза меж ЄС, що пов'язано з географічними та історичними факторами [6].

Низька пропорція жінок у загальній кількості іноземних робітників є характерною для Італії (30 %), Іспанії (31 %) та Нідерландів (34 %). Найбільше жінки представлені серед робітників-іммігрантів у Данії (43 %), Великобританії (44 %) та Швеції (47%).

Різні країни ЄС мають різну пропорцію робітників, що походять з країн із високим рівнем доходу. Частка таких робітників у Іспанії дорівнює лише 4,6 %, в той час як у Люксембурзі – 95,2 %. За цим критерієм країни ЄС можна розділити на 3 категорії. У чотирьох країнах – Люксембурзі, Ірландії, Швеції та Великобританії – більше ніж 60 % робітників-іммігрантів походять з країн із високим рівнем доходу. Португалія,

Іспанія та Італія мають дуже низький відсоток таких робітників. В інших країнах ЄС частка робітників з країн із високим рівнем доходу варіюється від 30 % до 50 %. Ці відмінності визначаються, як правило, міграційною політикою країн-іммігрантів, історичними факторами, географічним розташуванням та наявністю комунікаційних мереж. Як правило, робітники з багатих країн більш кваліфіковані, ніж їхні колеги з країн із низьким рівнем доходу [5].

В більшості країн ЄС серед чоловіків-іммігрантів показник питомої ваги їхньої робочої сили вищий, ніж для громадян відповідних країн. Це пов'язано з тим, що для цих країн характерною є саме трудова імміграція. Станом на 2000-2001 рр. найвищий показник питомої ваги робочої сили чоловіків-іммігрантів був у Греції (89,2 %), Австрії (85,1 %), Італії (87,7 %), Іспанії (85,4 %). Для порівняння, відповідний показник для чоловіків - громадян цих країн становив 76,2 % для Греції, 78,9 % для Австрії, 73,6 % для Італії, 77,3 % для Іспанії. Лише у Нідерландах і північноєвропейських країнах (особливо Швеції та Данії) показник чоловіків-іммігрантів є нижчим (більше ніж на 13 %), ніж для громадян, що пов'язано зі значною присутністю нетрудових мігрантів, переважно біженців. Ситуація з жінками-іммігрантами варіюється залежно від країни. В Австрії, Греції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Іспанії та Португалії показник питомої ваги робочої сили жінок-іммігрантів є вищим, ніж для жінок, що є громадянками цих країн. У Бельгії цей показник для жінок-громадянок перевищує показник для іммігрантів на 16 %, у Данії - на 23,2 %, у Німеччині - на 14 %, у Нідерландах - на 18,2 %. Можливим поясненням таких відмінностей є особливості соціального статусу жінок як у країнах-емігрантах, так і в країнах - іммігрантах [7, 8, 9].

Аналіз проблеми безробіття трудових іммігрантів у ЄС розкриває дві закономірності. Перша закономірність полягає в тому, що як для чоловіків, так і для жінок проблема безробіття більш гостро стоїть перед іммігрантами, ніж перед громадянами відповідних країн. Найбільший рівень безробіття серед іммігрантів-чоловіків спостерігається у Фінляндії (24,4 %), Бельгії (14,2 %) та Швеції (16,1 %). Відповідні показники безробіття для громадян цих країн дорівнюють 10 %, 4,6 % та 5,5 %. Винятком є лише Італія, де безробіття серед іммігрантів нижче, ніж серед громадян, на 0,6 %. Таким винятком для жінок є Іспанія, де серед громадян рівень без-

робіття перевищує відповідний показник для іммігрантів на 2,6 %. У Фінляндії рівень безробіття серед жінок-іммігрантів на 13,2 % вищий, ніж для громадян, у Франції - на 13,2 %, у Швеції - на 8,4 %, у Бельгії - на 9,5 %. Друга закономірність - рівень безробіття жінок-іммігрантів у більшості країн ЄС перевищує рівень безробіття чоловіків-іммігрантів. В Італії рівень безробіття жінок вищий на 13,9 %, у Франції - на 6,8 %, у Греції - на 10 %. Проте в деяких країнах ситуація протилежна. Так, у Данії рівень безробіття серед чоловіків-іммігрантів вищий на 5 %, у Німеччині - на 1,7 %, у Швеції - на 3,1 %, а у Великобританії - на 1,9 % [7, 8, 9].

У багатьох країнах ЄС створення власного бізнесу є досить поширеним способом зайнятості іноземних робітників. У 2002 році в Німеччині приблизно 285 тис. робітників-іммігрантів були самозайнятими, що становило приблизно 7,4 % усіх самозайнятих робітників країни. Найвищий відсоток іммігрантів, що мають власний бізнес, у загальній кількості самозайнятих спостерігається у Люксембурзі (36,4 %) та Бельгії (8,7 %). Одним із пояснень високого рівня самозайнятості серед іммігрантів є їхня висока здатність до підприємливості порівняно з місцевими жителями. Адаптація до іноземної країни приймається, як правило, схильними до ризику робітниками. Іншим поясненням цього явища може бути дискримінаційне ставлення роботодавців до іммігрантів, які в наслідок цього змушені самостійно створювати собі робочі місця. Одна з теорій самозайнятості іммігрантів також наголошує на орієнтованості їхнього малого бізнесу переважно на своїх співвітчизників, що створюють попит на продукцію їхніх підприємств [2, 10].

Однією з форм трудової міграції в ЄС є робота в іншому географічному регіоні без зміни постійного місця проживання (commuting). За приблизними підрахунками таких мігрантів у ЄС близько 6 млн чол. Найбільш поширений такий спосіб міграції у Бельгії (приблизно п'ята частина робочої сили працює не за місцем постійного проживання), в Австрії - 12 %, у Німеччині - близько 8 %. Протилежна ситуація в Іспанії, де, зважаючи на великі рідконаселені регіони, частка таких людей у загальній робочій силі не перевищує 1 %. Особливо цікавим є феномен роботи за кордоном без зміни постійного місця проживання. З урахуванням руху до Швейцарії приблизно 0,25 % робочої сили ЄС належить до категорії людей, що працюють за кордоном, не

Таблиця 2. Стан міграційних процесів робочої сили у країнах ЄС (тис. чол.)

Країна-емігрант ²	Країна-іммігрант ¹												
	Бельгія (1999)	Данія (2000)	Німеччина (2000)	Нідерланди (1998)	Іспанія (1999)	Франція (2001)	Люксембург (2000)	Італія (2000)	Австрія (2000)	Португалія (2000)	Фінляндія (1999)	Швеція (2001)	Великобританія (2001)
Бельгія				18,0			28,4						
Данія												14,0	
Німеччина	9,4	6,9		34,0			19,1			5,3	1,2		35,0
Нідерланди	35,1		56,0							1,8			
Іспанія	23,1		64,0	9,0		58,3	1,2			6,8			30,0
Франція	63,9		39,0				52,0			4,1			47,0
Ірландія													212,0
Греція	7,1		198,0										
Люксембург	1,5												
Італія	98,8		392,0			72,2	9,0			1,8			58,0
Австрія			87,0										
Португалія	12,3		74,0			371,0	32,0						35,0
Фінляндія		1,0											
Швеція	1,1	5,8									3,2		
Великобританія	9,0	7,6	64,0	25,0						6,5	1,3		
ЄС у цілому ³		30,2		116,0		608,4	141,7						483,0
ЄС (% у заг. кільк.) ⁴	71,6	0,31	27,2	0,46	23,3	0,38	0,93	30,6	-	20,7	-	-	0,39
Польща			66,0		3,3	16,2		17,8	8,7				10,0
колишня Югославія		11,5	245,0			24,3	1,8	23,6	75,6		1,2	23,0	
Румунія					3,0			46,8	7,2				
Норвегія		6,5										16,0	
Туреччина	26,6	13,0	1290,0	24,0		81,7			46,6		1,0	7,0	
США			53,0							3,2	0,8		75,0
Філіппіни					7,5			53,4	1,1				
Індія								16,2	1,0				61,0
Китай					12,4			44,1	1,5				
Марокко	43,4			27,0	80,4	186,0		115,1					
Алжир	3,4				4,2	233,6							
Туніс						84,2		34,2					
Сенегал					5,0			36,5					
Перу					14,7			22,7					
інші країни	51,5	44,5	918,0	116,0	69,3	489,5	9,2	440,3	100,5	70,3	28,5	104,0	676,0
всього	386,2	96,8	3546,0	253,0	199,8	1617,0	152,7	850,7	242,2	99,8	37,2	227,0	1229,0
жінки (% у заг. кільк.)	-	0,43	-	0,34	0,31	0,38	0,36	0,30	0,35	-	-	0,47	0,44
коефіцієнт концентрації Q3	0,53	0,33	0,54	0,34	0,53	0,49	0,74	0,30	0,54	0,43	-	0,41	0,28
питома вага робочої сили іммігрантів (чол.), % ⁵	72,4 (73,3)	71,2 (84,1)	77,6 (78,9)	69,5 (84,9)	85,4 (77,3)	76,6 (75,1)	79,7 (74,0)	87,7 (73,6)	85,1 (78,9)	81,5 (79,0)	83,1 (79,4)	63,1 (78)	75,6 (83,1)
питома вага робочої сили іммігрантів (жінки), % ⁵	41,0 (57,0)	53,0 (76,2)	50,7 (64,7)	49,0 (67,2)	59,1 (50,9)	48,6 (63,3)	57,7 (47,7)	50,7 (43,6)	63,3 (62,4)	65,3 (64,0)	60,2 (74,6)	63,0 (74,2)	55,8 (68,4)
безробіття (чоловіки), % ⁵	14,4 (4,6)	12,2 (3,6)	13,4 (7,2)	4,7 (1,9)	12,9 (9,3)	17,1 (7,1)	2,5 (1,2)	7,4 (8,0)	8,4 (3,9)	8,4 (3,1)	24,2 (10,0)	16,1 (5,5)	9,8 (5,5)
безробіття (жінки), % ⁵	16,5 (7,0)	7,2 (4,9)	11,7 (7,8)	7,0 (2,9)	17,2 (19,8)	23,9 (10,7)	3,8 (1,7)	21,3 (13,9)	8,5 (3,9)	9,6 (5,1)	29,9 (11,2)	13,0 (14,6)	7,9 (4,4)

Джерело: Trends in international migration (OECD), власні розрахунки.

Примітки до таблиці:

¹ У перелік країн-членів ЄС не включено Грецію та Ірландію, оскільки статистика за країнами походження іммігрантів для них є недоступною.

² У стовпчику країн-емігрантів фігурують лише країни, міграційні потоки з яких до країн ЄС є значними.

³ Числа в цьому рядку не завжди дорівнюють сумі відповідних клітинок, оскільки статистика щодо еміграції з деяких країн є недоступною.

⁴ Для Бельгії використано статистику 1989 року, Нідерландів - 1995, Іспанії та Португалії - 1992, Італії - 1994, оскільки новіші дані є недоступними.

⁵ У дужках подано відповідний показник для громадян країн.

змінюючи місця проживання. Проте на Швейцарію припадає близько 40 % загальної кількості таких мігрантів, а приблизно 20-25 % - на Люксембург. Там вони становлять близько третини усієї робочої сили [1].

У контексті майбутнього розширення ЄС на увагу заслуговують імміграційні потоки з країн-

кандидатів на вступ. У цілому в 2000 році приблизно 300 тис. робітників із країн-кандидатів працювало в ЄС, що становить лише 0,2 % його робочої сили. Для порівняння, в ЄС працює приблизно 5,3 млн робітників з інших країн. Отже, частка країн-кандидатів у загальній кількості іноземної робочої сили дорівнює 5,6 %,

тобто є досить незначною. Лише польські робітники активно мігрують до ЄС у пошуках роботи. Близько 53 % робітників-іммігрантів до ЄС з країн-кандидатів - це поляки. Вони, однак, становлять незначний відсоток іноземної робочої сили в ЄС (найбільше - 3,6 % в Австрії). Робітники зі Словаччини, Угорщини, Словенії, Чехії та Естонії мігрують переважно до Австрії та Німеччини, в той час як їхня присутність в інших країнах ЄС є дуже незначною. В ЄС на долю Німеччини та Австрії припадає приблизно 70 % робітників за походженням з країн-кандидатів [11, 12].

Спостерігається більш інтенсивна міграція в межах певних географічних регіонів ЄС. Громадяни Люксембургу, Бельгії та Нідерландів мігрують переважно в межах регіону Бенілюксу. Лише еміграційні потоки з Нідерландів до Німеччини є досить значними. Така закономірність обумовлюється тісними економічними зв'язками між цими трьома країнами, що у 1958 р. уклали Угоду про створення економічного союзу. Бенілюкс став одним із перших міжнародних ринків з повністю вільним рухом робочої сили. Подібна ситуація спостерігається і на прикладі північних країн ЄС (Швеції, Фінляндії та Данії), де еміграція відбувається переважно в межах цих країн або до Норвегії. Причиною замкнутості еміграційних процесів також є довготривалі економічні зв'язки між Скандинавськими країнами, а також культурні особливості країн цього регіону.

На прикладі Франції та Великобританії спостерігається закономірність значної присутності в країнах робітників з колишніх колоній. У Франції приблизно 31 % іноземної робочої сили походить з країн Магрибу (Марокко, Тунісу та Алжиру), які до 60-х років були її колоніями. У Великобританії приблизно 15 % робочої сили - представники колишніх колоній або країн, що входять до Британської Співдружності.

Існує певна залежність між освітнім рівнем робітників та їх схильністю до міграції. У північних країнах більше мігрують робітники з високим освітнім рівнем, на відміну від таких країн, як Португалія, Греція чи Іспанія, де робітники з низьким чи середнім рівнем освіти більш схильні до міграції. Для прикладу, шведські працівники-емігранти до інших країн ЄС - це переважно менеджери, в той час як португальські - це робітники на будівництві. З 283 тис. португальців, що працюють в інших країнах ЄС, 117 тис. (41 %) - це робітники, зайняті в сфері будівельних послуг. Приблизно 11,4 % робочої сили з

низьким та 15,8 % з середнім рівнем освіти Португалії працює за кордоном [1].

Необхідно зазначити, що проаналізовані у статті дані є офіційними, а тому вони не враховують такого явища, як нелегальна міграція робочої сили. Це, безперечно, створює додаткові проблеми в аналізі міграційних потоків у країнах ЄС. Для прикладу, за даними Міжнародного центру з міграційної політики, у країнах ЄС нелегально працює близько 650 тис. нелегальних іммігрантів [13]. Проте і ця оцінка нелегальної міграції може бути заниженою.

Варто також відзначити значну роль трудових емігрантів з України в міграційних потоках на території ЄС. Так, за даними дипломатичних представництв України, в Італії на заробітках перебувають близько 200 тис., у Португалії - 150 тис., а в Іспанії - 100 тис. громадян України. Традиційно українці мігрують у країни ЄС переважно нелегально. Наприклад, у Португалії в 1999 році нараховувалося лише 127 легальних іммігрантів з України. Проте, зважаючи на підписання двосторонніх угод про взаємне працевлаштування громадян між Україною та Португалією, можна очікувати зростання кількості зареєстрованих робітників-українців у цій країні [14, 15].

Слід наголосити, що факт нелегальної міграції не применшує практичне значення проведеного у статті аналізу міграційних потоків, оскільки офіційна статистика часто відображає тенденції і в тіншовому секторі, хоча і дає занижені оцінки абсолютних показників. Надалі за наявності необхідних статистичних даних доцільним є розширення аналізу з метою врахування явища нелегальної трудової міграції.

V. Висновки

Аналіз міграційних процесів у ЄС показав досить диверсифіковану картину участі іноземної робочої сили в країнах ЄС. Економіки країн по-різному орієнтовані на іноземні трудові ресурси. Структура іноземної робочої сили відрізняється за багатьма параметрами: статевим та освітнім складом, походженням, рівнем зайнятості. Таким чином, зважаючи на гетерогенність структури іноземної робочої сили в ЄС, залишається необхідність вироблення індивідуальних підходів регулювання потоків іноземної робочої сили з метою підвищення позитивних економічних ефектів міграції та мінімізації соціальних проблем. Водночас необхідно здійснювати подальшу гармонізацію норм ЄС щодо регулювання ринку праці для кращої координації дій та

створення додаткових можливостей співпраці між членами ЄС для вирішення проблем міграції.

В майбутньому ЄС неодмінно зіткнеться з проблемою зростання кількості іммігрантів з країн, що у травні 2004 року приєднуються до ЄС. Хоча Договором про приєднання між ЄС та країнами-кандидатами (окрім Кіпру та Мальти) передбачено п'ятирічний перехідний період, протягом якого можуть встановлюватися обмеження на рух робочої сили, проблема міграції може постати досить гостро. За різними прогнозами, кількість трудових іммігрантів до ЄС лише з Польщі, Чехії, Угорщини, Словенії та Естонії може зрости на 0,9 млн чол. Прогнозується зростання еміграційних потоків з цих країн до ЄС на рівні 120-150 тис. чол. в перший рік з подальшим зменшенням до 65-76 тис. чол. щорічно через 10 років [11, 12].

Отже, особливо важливою стане проблема адаптації робочої сили до умов країн-реципієнтів, а також її соціального забезпечення. Наприклад, у висновках німецької Комісії з питань міграції стверджується, що імміграція може

сприяти зростанню економічного добробуту лише у разі успішної інтеграції мігрантів у національні спільноти [2, 16].

Значне зростання території ЄС сприятиме зростанню нелегальної імміграції, а тому необхідно вдосконалювати механізми упередження та контролю нелегальних міграційних потоків. Похідною проблемою є недосконалість системи статистичного обліку мігрантів (в т. ч. нелегальних), що створює необ'єктивну картину міграційних процесів у ЄС. Це, в свою чергу, ускладнює процес розробки кваліфікованих та ефективних програм подолання проблем нелегальної міграції.

На думку автора, наступними етапами дослідження міграції робочої сили в ЄС може бути вивчення чинників трудової міграції (відмінність в економічному розвитку країн та регіонів, рівень безробіття, рівень кваліфікації робочої сили, інституційні фактори, державна політика країн щодо міграції трудових ресурсів), а також якісна та кількісна оцінка соціально-економічних наслідків міграції для країн-реципієнтів трудових ресурсів.

1. Labor Market's in the 21st Century: Skills and Mobility Proceedings of a Joint United States and European Union Conference // U.S. Department of Labor, Bureau of International Labor Affairs. September 2002. Session 2: Occupational and geographical mobility of the workforce in the 21st century.
2. Organization for economic co-operation and development // Trends in international migration. Annual report, 2002 edition.
3. The council of the European union. Council Directive 68/360/EEC of 15 October, 1968. On the abolition of restrictions on movement and residence within the Community for workers of Member States and their families // Official Journal.– L 257 of 19.10.1968 // <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l23011a.htm>.
4. The council of the European union. Limitations on the admission of third-country nationals for employment. Council resolution of 20 June 1994 // Official Journal.– C 274, 19/09/1996.– P. 0003–0006 // <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l33068.htm>.
5. Salt John, Clarke James, Schmidt Sandra. Patterns and trends in international migration in Western Europe.– Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000.
6. Salt John. Current trends in international migration in Europe.– Strasbourg: Council of Europe, CDMG (2001) 33.
7. European commission. Employment in Europe 2003.– Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002.– Chapter 6: Immigration and employment in the EU.
8. Garcon Jean-Pierre, Loizillo Anais. Changes and challenges: Europe and migration from 1950 to present.– OECD, 2003.
9. European commission. Pull and push factors of international migration. Comparative report.– Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000.
10. Organization for economic co-operation and development // Employment Outlook.– 2001.– Chapter 5: The employment of foreigners: Outlook and issues in OECD countries.
11. European commission. The free movement of workers in the context of enlargement.– Information note, 2001.
12. European commission. The free movement of persons for the pursuit of economic activity in the context of enlargement.– Information note, 2000.
13. International center for migration policy development. Estimates of the number of illegal and smuggled immigrants in Europe. Presentation at the 8th International Metropolis Conference, 2003.
14. Качковський О. Інформація про результати вивчення стану міграційних процесів у Львівській області. Матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу», 2003 // <http://www.ji-magazine.lviv.ua/seminary/2003/sem11-11.htm>.
15. Малиновська О. Проблеми зовнішньої трудової міграції в Україні. Матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу», 2003.
16. Ramamurthy Bhargavi. International labour migrants: unsung heroes of globalization // SIDA studies #8.– Swedish International Development Cooperation Agency, 2003.

N. Leonty

**TRENDS IN LABOR FORCE MIGRATION IN THE COUNTRIES
OF THE EUROPEAN UNION**

In the article the author systematized the available statistical material on labor force migration in the European Union, defined major trends of workers migration and factors, which generate these trends. The parameters characterizing the structure of the foreign labor force in the EU were also analyzed. On the basis of the analysis results the author defined major problems related to migratory movements of foreign laborforce in the EU.